

طبقه‌بندی دما و بارش در ایران زمین با استفاده از روش‌های زمین‌آمار و تحلیل خوشه‌ای

محمود خسروی^۱: دانشیار آب و هواشناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران
مهدی دوستکامیان: کارشناس ارشد آب و هواشناسی دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
سید حسین میرموسوی: استادیار آب و هواشناسی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
علی بیات: دانشجوی دکتری آب و هواشناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
احسان بیگ رضایی: کارشناس ارشد آب و هواشناسی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

چکیده

زمین‌آمار یکی از مهم‌ترین روش‌های برآورد توزیع مکانی پدیده‌های جغرافیایی به‌ویژه بارش و دما می‌باشد؛ چرا که برآورد دقیق آنها در بسیاری از علوم مانند هیدرولوژی، جغرافیا، کشاورزی و آبیاری حائز اهمیت می‌باشد. در این مطالعه به منظور دست‌یابی به بهترین روش درون‌یابی دما و بارش ایران از روش‌های زمین‌آمار کریجینگ ساده (SK)، کریجینگ معمولی (OK) و کریجینگ عام (UK) استفاده شده است. در این راستا برای دست‌یابی به این مقصود ۱۸۰ ایستگاه همدیدی و کیلیماتولوژی کشور که دارای بیشترین طول دوره آماری بوده‌اند، در محدوده کشور انتخاب شد. سپس برای انجام این پژوهش ماتریسی با ابعاد 118×109 ایجاد گردید و به‌عنوان پایگاه داده‌ای در این تحقیق مورد استفاده واقع شد. پس از مشخص شدن بهترین روش میان یابی به‌منظور طبقه‌بندی از تحلیل خوشه استفاده شد. برای تجزیه تحلیل داده‌ها و ترسیم نمودارها از نرم‌افزارهای ArcGIS, SPSS و MATLAB بهره گرفته شد. یافته‌ها نشان داد که روش کریجینگ ساده از نوع نمایی و کریجینگ معمولی از نوع کروی بهترین روش برای میان‌یابی و درون‌یابی بارش و دما می‌باشد. نتایج حاصل از تجزیه خوشه‌ای بروی یاخته‌های دما و بارش پنج پهنه اقلیمی را مشخص نمود که این مناطق عبارت است از: معتدل گرم - سرد و نیمه‌خشک - معتدل مرطوب - گرم خشک - بسیار گرم و خشک.

واژه‌های کلیدی: ایران، روش‌های زمین‌آمار، تجزیه خوشه‌ای، دما، بارش.

^۱ نویسنده مسئول: Khosravi@gp.usb.ac.ir ، ۰۹۱۵۱۴۱۲۲۸۱

بیان مسأله:

پهنه‌بندی اقلیمی اغلب بر مبنای استفاده از متغیرهای مختلف اقلیمی صورت می‌گیرد تا بدین‌وسیله نقش تمامی متغیرهای اقلیمی در تعیین اقلیم مناطق در نظر گرفته شود. برای طبقه‌بندی اقلیم از عناصر آن بهره گرفته می‌شود (عزیزی و همکاران، ۱۳۸۶)؛ زیرا نمود غالب اقلیم با عناصر آن است. در طبقه‌بندی از صفاتی که برآیند سایر صفات می‌باشند استفاده می‌شود. طبقه‌بندی بر اساس ویژگی‌های خاص و با هدف خاصی صورت می‌گیرد. افرادی در یک گروه قرار می‌گیرند که بیشترین تشابه و همانندی را با یکدیگر و کم‌ترین تشابه را با افراد سایر طبقات داشته باشند (علیجانی و همکاران، ۱۳۸۵). یکی از مؤثرترین عوامل بر حیات یک منطقه، نوع اقلیم آن است لذا شناخت نوع اقلیم یک منطقه و عناصر غالب مؤثر بر آن که تعیین‌کننده اقلیم آن منطقه است. لذا پهنه‌بندی اقلیمی (شناسایی پهنه‌هایی که دارای آب‌وهوای یکسانی باشند) جهت دستیابی به توسعه همه‌جانبه در ابعاد مختلف مکانی - زمانی ضروری می‌باشد. (مسعودیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۷).

با استفاده از روش‌های زمین‌آمار مطالعات زیادی در خارج انجام شده است. برای مثال گوارتز به تحلیل مکانی بارش ماهانه و سالانه بر اساس تخمین یک متغیره با استفاده از روش‌های تیسن، عکس مجذور فاصله، کریجینگ و متغیر مستقل ارتفاع پرداخت (Goovaerts, 2001)، جیفری و همکاران در استرالیا، با ایجاد یک شبکه منظم ۰/۰۵ درجه‌ای از روش TPSS برای میان یابی متغیرهای اقلیمی روزانه و از روش کریجینگ معمولی برای میان یابی بارندگی ماهانه و روزانه استفاده کرده‌اند (Jeffrey & et al, 2000). و لینچ روش‌های تبدیل بارندگی روزانه نقطه به منطقه را در آفریقای جنوبی بررسی کرده و از بین روش‌های عکس وزنی فاصله، کریجینگ و اسپلین، روش عکس وزنی فاصله را توصیه نموده است (Lynch, 2001). روش‌های زمین‌آمار و تکنیک‌های چند متغیره کمتر باهم مورد بررسی قرار گرفتند اما با استفاده از تحلیل خوشه‌ای برای طبقه‌بندی اقلیمی مطالعات زیادی انجام شده است که برای جلوگیری از حجم زیاد فقط به چند نمونه آن اشاره شده است: جی لی براو^۱ و همکاران (۲۰۱۲)، با استفاده از داده‌های بارش ۳۵ تا ۴۰ سال برای ۳۴۹ ایستگاه مکزیکی به روش تحلیل خوشه‌ای سلسله مراتبی K-Mean و با چرخش واریامکس در نهایت دو گروه بارشی را برای مکزیکی ارائه دادند. در مطالعه‌ای دیگر تراسووا^۲ و همکاران (۲۰۰۷)، با استفاده از داده‌ها مربوط به ازن سطحی طی ۱۹۹۰-۲۰۰۴ در ناحیه برون‌حاره و به‌کارگیری تحلیل خوشه‌ای سلسله مراتبی از نوع انباشتی، در نهایت ۶ طبقه مجزا را برای ازن روزانه و فصلی، در این منطقه مشخص نمودند. کاسمینوس^۳ و همکاران تیپ‌های همدید سال‌های ۱۹۹۹-۱۹۵۴ در آتن شناسایی کردند سپس ارتباط این تیپ‌های هوا را با ویژگی‌های کیفی هوا مورد بررسی قرار دادند (Kassomenos & et al, 2003: 309-324). در زمینه طبقه‌بندی اقلیمی ایران با استفاده از روش‌های زمین‌آمار تا حالا مطالعه‌ای انجام نشده است، اما مطالعات متعددی به صورت پراکنده به طور جداگانه از تحلیل خوشه‌ای و روش‌های زمین‌آمار استفاده شده است. برای مثال گل محمدی و همکاران (۱۳۸۷) در تحقیقی با عنوان منطقه‌ای نمودن رواناب در استان همدان از روش‌های زمین‌آمار و GIS استفاده کرده‌اند. بدین منظور با استفاده از داده‌های آماری یک دوره ۱۱ ساله تعداد ۱۸ ایستگاه آب‌سنجی موجود در منطقه و ۱۱ نقطه اضافی کمکی، به‌کارگیری نقشه رقومی استان، تغییرات مکانی ضریب جریان سالانه را برآورد نموده‌اند. در این پژوهش، روش کوکریجینگ عمومی با مدل دایره‌ای به‌عنوان بهترین روش زمین‌آمار شناخته شد. از این نظر، روش‌های کوکریجینگ معمولی و ساده با مدل دایره‌ای، باهم همسان و برابر بوده و در مرتبه بعدی قرار گرفتند. در همین رابطه آرخی و همکاران (۱۳۸۸) کارایی روش‌های زمین‌آمار را در تعیین مناطق مساعد برای کشت گندم دیم در استان تهران مورد مطالعه قرار داده‌اند. در این پژوهش آمار ۲۱ ساله بارندگی ۴۲ ایستگاه سازمان هواشناسی استان تهران و ۳۶ ایستگاه تبخیر سنجی وزارت نیرو (تماب) را با استفاده از روش‌های زمین‌آمار مانند کریجینگ، کوکریجینگ و میانگین متحرک وزنی (توان ۱ تا ۵) مورد ارزیابی قرار داده و نقشه‌های مربوطه در محیط GIS رسم گردید. نتایج بررسی نشان داد که روش کوکریجینگ معمولی در برآورد بارندگی با احتمال وقوع ۹۰ درصد، روش کریجینگ ساده در برآورد بارش بهاره و دما با احتمال وقوع ۹۰ درصد، روش کوکریجینگ

¹. J.L.Bravo

². Tarasova

³. Kassomenos

ساده در برآورد تبخیر با احتمال وقوع ۹۰ درصد و روش کریجینگ ساده در برآورد بارش با احتمال وقوع ۹۰ درصد مناسب می‌باشد. در مطالعه‌ای دیگر دوستکامیان و همکاران به شناسایی و طبقه‌بندی عوامل موثر بر اقلیم جنوب و جنوب غرب ایران با استفاده از تحلیل خوشه‌ای و تحلیل ممیزی پرداخته‌اند. برای این کار از ۱۵ پارامتر اقلیمی و ۱۷ ایستگاه همدیدی با ماتریسی با ابعاد ۱۵*۲۶۶۹ استفاده شده است. نتایج نشان داد که سه پهنه اقلیمی: منطقه بارش متوسط، متمایل به کم بارش با دمای گرم و رطوبت زیاد، منطقه بارش کم با دمای بهنجار و رطوبت کم و منطقه بارش زیاد با دمای بهنجار و رطوبت متوسط شناسایی شد (دوستکامیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۲). در همین زمینه مسعودیان و همکاران در بررسی پهنه‌بندی بارش غرب و شمال غرب ایران به روش تحلیل خوشه‌ای از داده‌های بارش روزانه ۱۶۹ ایستگاه در منطقه مورد مطالعه طی دوره آماری ۵۳ سال استفاده نمودند، پس از تشکیل ماتریس (۱۶۹*۳۶۶) جهت درون‌یابی بارش کل پهنه از روش کریجینگ استفاده نمودند؛ که با انجام تحلیل خوشه‌ای بر روی فواصل اقلیدسی ماتریس به روش وارد، سه ناحیه بارشی متفاوت مشخص گردید که مناطق کم بارش، پر بارش و متوسط بارش را شامل می‌شود (مسعودیان و همکاران، ۱۳۹۰). در مطالعه‌ای دیگر خسروی و آرمش (۱۳۸۹) با استفاده از روش تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای به پهنه‌بندی اقلیمی استان مرکزی پرداخته‌اند. برای این کار یک ماتریس ۲۱ در ۲۹ شامل ایستگاه همدیدی هواشناسی و ۲۹ متغیر اقلیمی تشکیل داده‌اند. نتایج حاصل از تحلیل عاملی نشان داد که اقلیم متأثر از ۶ مؤلفه غباری-برودتی، بارشی، ابرناکی - نمی، گرمای، بارشی سرمایه‌ی و ابرناکی و تندری می‌باشد. مؤلفه‌های یادشده حدود ۹۰ درصد آب و هوای منطقه را تبیین می‌کند. نتایج حاصل از تحلیل خوشه وجود هفت ناحیه آب و هوایی را در منطقه نشان داد. در همین زمینه مزیدی و همکاران (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای به‌منظور پهنه‌بندی اقلیمی استان یزد با استفاده از روش تحلیل عاملی از چهل دو متغیر اقلیمی استفاده کرد. بررسی‌های ایشان نشان داد که پنج عامل اول ۹۲/۸۲ درصد پراش متغیرهای اولیه را بیان می‌کند این عوامل عبارت‌اند از بارش، دمای گرمایشی، گردوغبار، باد و رطوبت که به ترتیب ۳۴/۷۰، ۳۲/۷۴، ۸/۹۲، ۷/۱۱ و ۶/۳۹ درصد از تغییرات را نشان می‌دهد و همچنین برای استان یزد شش تا پهنه اقلیمی متفاوت بیان کرد. حیدری و علیجانی (۱۳۷۸) با استفاده از تکنیک‌های آماری چند متغیره با طبقه‌بندی اقلیمی ایران پرداخته‌اند. وی یک دسته ۹ متغیر آب و هوایی را در ۴۳ ایستگاه همدیدی کشور با استفاده از تحلیل خوشه‌ای و تحلیل عاملی مورد مطالعه قرار داده‌اند. روش تحلیل عاملی سه عامل رطوبت و دما و جهت‌گیری باد را نشان داد. آنها با استفاده از تکنیک گروه‌بندی فاصله‌ای ایران را به ۶ ناحیه همگن تقسیم نمودند و در مرحله بعد ۱۲ زیر ناحیه اقلیمی شناسایی شد. دین‌پژوه و همکاران (۱۳۸۲) روش‌های چند متغیره آماری را در راستای پهنه‌بندی اقلیم بارش ایران به‌کار گرفته‌اند، ایشان ۵۷ متغیر مربوط به بارش را در ۷۷ ایستگاه کشور برای دوره آماری ۱۹۵۶ تا ۱۹۹۸ استخراج نموده و از بین آنها ۱۲ متغیر با روش پیشنهادی کروزانوفسکی انتخاب و کل سطح کشور به شش ناحیه همگن و یک ناحیه غیر همگن تفکیک نمودند. با توجه به آنچه که گفته شد طبقه‌بندی اقلیمی با استفاده از روش‌های نوین زمین‌آمار بر روی دما و بارش در ایران مطالعه انجام نشده است از این‌رو در این مطالعه برای دسته یابی به اقلیم دقیق ایران از روش‌های زمین‌آمار استفاده شده است.

مواد و روش تحقیق:

در این مطالعه به‌منظور پهنه‌بندی اقلیمی ایران آمار سالانه دما و بارش از سازمان هواشناسی کشور استخراج گردیده و سپس به‌منظور طبقه‌بندی تبدیل به نقاط شبکه‌ای گردیده است. کلیه آمار مورد استفاده آغاز ۱۳۵۰ خاتمه آنها تا سال ۱۳۸۹ می‌باشد. تعداد ایستگاه‌های مورد استفاده ۱۸۰ ایستگاه همدید و کلیماتولوژی می‌باشد. با توجه به اینکه ارزش و دقت اطلاعات دانسته‌های اقلیمی با طول دوره آماری بیشتر نتایج بهتر و دقیق تری می‌دهد. برای دستیابی به این منظور در این پژوهش ایستگاه‌های انتخاب‌شده‌اند که بیشترین طول دوره آماری را دارند. کلیه مراحل و روش کار با استفاده از روش‌های زمین‌آمار در محیط GIS انجام شده است. پس از مرتب‌سازی و کنترل کیفی داده‌ها با استفاده از تفاضلی کردن و تبدیل باکس - کاکس، ماتریس‌هایی به ابعاد ۲ در ۱۸۰ از متغیرها برای هر سال تشکیل گردید. در ماتریس مذکور متغیرها در ۲ ستون و ایستگاه‌ها در ۱۸۰ ردیف جای گرفتند در این مطالعه برای هر سال داده‌های بارش و دما به روش‌های زمین‌آمار میان یابی انجام شده است بدین ترتیب ۳۹ جدول و نقشه برای هر عنصر که در مجموع ۷۸ نقشه و جدول مشابه آنچه که در جدول ۲ و ۳ و شکل ۱ و ۲

آورده شد، تولید شده است. با ترسیم نقشه هر پارامتر برای هر سال در مجموع ۷۸ نقشه تولید گردید که پس از تبدیل به داده و انجام عمل میانگین گیری در نهایت ماتریسی با ابعاد ۷۱۸۸×۲ ایجاد گردید و به عنوان پایگاه داده ای در این تحقیق مورد استفاده واقع شد. بدین صورت که هر ستون متعلق به یک متغیر می باشد. پس از تعیین بهترین روش های زمین آمار جهت تخمین دما و بارش، به منظور پهنه بندی و طبقه بندی اقلیمی از تحلیل خوشه ای استفاده شد در این مرحله با استفاده از تجزیه خوشه ای سلسله مراتبی و به کمک روش «وارد» یک تحلیل خوشه ای بر روی ماتریسی به ابعاد ۱۱۸×۱۰۹ در ایران زمین انجام گرفت. فاصله میان هر یک از یاخته ها با یاخته های دیگر از طریق فاصله اقلیدسی مشخص گردیده است و پس از حذف کردن یاخته های بیرون از ایران در نهایت تحلیل خوشه ای بر یک ماتریس ۲×۷۱۸۸ انجام گرفت و پس از استخراج خوشه ها برای تعیین تعداد خوشه مناسب آزمون اختلاف میانگین استفاده شد. در این مطالعه به منظور طبقه بندی اقلیمی دما و بارش از روش های زمین آمار کریجینگ (ساده، معمولی و عام) استفاده شده است. تحلیل خوشه ای مجموعه کثیری از داده ها را بر حسب فاصله آنها به خوشه یا دسته های کوچک تری تقسیم می کند. هدف اصلی روش خوشه بندی ایجاد گروه ها و طبقاتی است که تنوع درون گروهی آنها کمتر از تنوع و تفرق بین گروهی می باشد (کالکستین ۱۹۸۷: ۷۱۷-۷۳۰). تحلیل خوشه ای در مطالعات اقلیمی غالباً برای محاسبه درجه ناهمانندی (همانندی) از فاصله اقلیدسی استفاده می شود. محاسبه آن به صورت زیر می باشد:

$$d(r, s) = \frac{n_r n_s d_{rs}^2}{n_r + n_s} \quad (1)$$

در اینجا d_{rs}^2 فاصله بین گروه r است که به روش وارد به دست آمده باشد. در این روش یک عضو خوشه ای قرار می گیرد که واریانس درون خوشه جدید کمترین مقدار ممکن باشد (خسروی و نظری پور، ۱۳۸۹). با بهره گیری از سنجش فاصله به روش اقلیدسی و انجام ادغام وارد در نهایت به ترسیم نمودار درختی پرداخته شد.

روش و معیار ارزیابی:

روش های مختلف میان یابی بر اساس روش های ارزیابی متقابل بررسی و ارزیابی می شوند، سپس مقدار حذف شده با انجام روش های میان یابی که مراحل آن در بالا آورده شده برآورد و تخمین زده می شود. در ابتدا برای انجام میان یابی موزون در ابتدا می بایست پهنه مورد بررسی به طور منظم شبکه بندی شود سپس با تکرار عملیاتی میان یابی برای نقاط تلافی شبکه ارزش مقداری نقاط مجهول برآورده شود (حسنی پاک، ۱۳۸۹: ۳۴۵)؛ بنابراین برای ارزیابی این خطاها روش های متعددی وجود دارد. یکی از روش های معتبر به نام روش های متوالی موسوم است این روش بر اساس تکرار مراحل زیر صورت می پذیرد (عساکره، ۱۳۸۷: ۴۲-۲۵):

الف) حذف یک نقطه معلوم از مجموع داده ها، ب) به کارگیری نقاط باقیمانده برای برآورده نقطه حذف شده، ج) محاسبه خطای برآورد، د) تکرار مراحل فوق برای تمامی نقاط معلوم

آماره های تشخیصی شامل ریشه دوم مربعات خطا (RMS) و مقدار استاندارد شدگان (SRMS) به صورت زیر محاسبه می شوند (قهروردی و همکاران، ۱۳۸۱: ۹۵-۱۰۸):

$$RMS = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{I=1}^N (Z^*(X_I) - Z(X_I))^2} \quad (2)$$

$$RMSS = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{I=1}^N \frac{(Z^*(X_I) - Z(X_I))^2}{s^2}} = \frac{RMS}{s} \quad (3)$$

$$MAE = \frac{1}{N} \sum_{I=1}^N |Z^*(X_I) - Z(X_I)| \quad (4)$$

$$MBE = \frac{1}{N} \sum_{I=1}^N (Z^*(X_I) - Z(X_I)) \quad (5)$$

در این فرمول

$Z^*(X_T)$: مقدار برآورده شده مقدار مورد نظر

$Z(X_T)$: مقدار اندازه‌گیری شده داده مورد نظر یا به عبارتی مقدار داده واقعی یا اولیه

N: تعداد داده‌ها

S: واریانس خطا

بهترین برآورد باید کمترین RMS را داشته باشد و SRMS باید به یک نزدیک تر باشد اگر SRMS برابر با یک باشد به این معنی می‌باشد که RMS برابر با S می‌باشد. بنابراین خطای استاندارد برآورد اندازه مناسب و موثق از عدم قطعیت برآورد است (عساکره ۱۳۸۷، ۴۲-۲۵). با این وجود RMS در تمامی روش‌های قابل برآورد است اما SRMS تنها در روش کریجینگ قابل محاسبه و برآورد است (کلانتری و همکاران، ۱۳۸۸).

بحث و یافته‌های تحقیق:

جدول شماره ۱ مشخصات آماری دما، بارش سالانه را در پهنه ایران زمین نشان می‌دهد. با توجه به این جدول میانگین دمای سالانه ۱۹/۴ درجه سانتی‌گراد می‌باشد.

جدول ۱- مشخصات توصیفی دما و بارش در پهنه‌ی ایران زمین

بارش	دما	مشخصات آماری	
۲۵۳/۲۸	۱۹/۱۴	میانگین	نمایه‌های مرکزی
۲/۳۲	۱/۰۵	انحراف از میانگین	
۱۹۹/۶۵	۱۸/۲۴	میانه	
۵۰/۵۳	۶/۱۳	مد	
۱۷۳۵/۱۲	۲۲/۵۴	دامنه تغییرات	نمایه‌های پراکندگی
۳۸۵۶۷/۳۵	۲۱/۰۸	واریانس	
۱۹۶/۳۸	۴/۵۸	انحراف معیار	
۲/۳۳	۱/۵۳	چولگی	نمایه‌های شکل توزیع
۱/۰۲۹	۱/۰۲۹	انحراف از چولگی	
۷/۸۹	-۱/۶۴۹	کشیدگی	
۱/۰۵۷	۱/۰۵۷	انحراف از کشیدگی	
۱۰۹/۹۶	۱۵/۹۲	چارک اول	آستانه‌ها
۱۹۹/۷۶	۱۸/۹۰	چارک دوم	
۳۲۵/۷۳	۲۲/۱۰	چارک سوم	
۳۲۵/۷۳	۲۲/۱۰	صدک ۹۵	
۱۷۸۸/۶۲	۲۸/۶۸	بیشینه	حد بالا و حد
۵۳/۵۰	۶/۱۳	کمینه	پایین

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق، ۱۳۹۱.

دامنه تغییرات دما و بارش به ترتیب ۲۲/۵۴ درجه سانتی‌گراد و ۱۷۳۵/۱۲ میلی‌متر می‌باشد که این مقدار برای هر سه پارامتر بالاتر از میانگین سالانه کشور می‌باشد که این خود بیانگر اختلاف زیاد در امتداد مکان طی دوره مورد مطالعه اختلاف زیادی می‌باشد. در این اختلاف ایستگاه‌های شمالی بیشترین تأثیر را دارند. برای مثال نیمه جنوبی کشور به علت نزدیکی به خط استوا و همچنین اینکه ورود سیستم‌های غربی به شمال و شمال غرب کشور به لحاظ هم دما و بارش تأثیر زیادی دارد. همان طوری که از جدول بالا هم بر می‌آید مد، میانه و میانگین فاصله زیادی باهم دارند که این خود بیانگر عدم همگنی

منطقه به لحاظ دما، بارش می‌باشد. اندازه پراش گویایی چگونگی توزیع مشاهدات می‌باشد. میزان پراش برای هر دما و بارش نشان می‌دهد که تغییرپذیری آنها بسیار شدید می‌باشد، در این بین بارش بیشترین تغییرپذیری را دارد. یا به عبارتی این سه عامل بیشترین تغییرات را در تعیین نوع اقلیم پهنه ایران زمین دارا می‌باشد. همچنین انحراف معیار برای دما $4/6$ و برای بارش $196/26$ می‌باشد. بنابراین در محدوده مورد مطالعه انحراف از میانگین برای دما اندک و برای بارش زیاد می‌باشد. آستانه‌ها یا به عبارتی چندک‌های برای شناخت نواحی گرم، بهنجار و سرد به کار می‌روند، بنابراین دما و بارش پایین تر از 25 در صد آن به ترتیب جزء کمینه‌ها، بین چارک اول و چارک سوم را به‌عنوان بهنجار در نهایت بالاتر از چارک سوم بیشینه به حساب می‌آید. بالا بودن چولگی و کشیدگی بیانگر توزیع نابهنجار دما و بارش در محدوده مورد مطالعه می‌باشد. همان طوری که مشاهده می‌شود میزان تغییرات بارش در منطقه مورد مطالعه نسبت به دما و رطوبت بیشتر می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت که عامل مهم در تبیین اقلیم در این نواحی بارش و در مرحله بعدی دما و رطوبت می‌باشد.

ارزیابی روش‌های زمین‌آمار:

نتایج ارزیابی روش‌های مختلف درون‌یابی برای بارش و دما در جدول ۲ و ۳ ارائه شده است. همان طور که دیده می‌شود روش‌هایی که جهت برازش استفاده شده است، شامل کریجینگ معمولی، ساده و عام با مدل‌های دایره‌ای^۱، گوسی^۲، کروی^۳ و نمایی^۴ می‌باشد. با بهره‌گیری از معیارهای خطا، به ارزیابی صحت و دقت آنها پرداخته‌شده و نتایج ارزیابی روش‌های مختلف درون‌یابی در جدول (۲ و ۳) ارائه شده است. با توجه به نتایج حاصل از بررسی‌ها مشخص شد که بهترین روشی و مدلی که قادر به توجیه درون‌یابی بارش می‌باشد، نوع کریجینگ ساده با مدل نمایی دارای کمترین خطای RMSE با رقم $118/6$ و دارای ضریب تبیین $0/568$ می‌باشند، که به دلیل بالا بودن ضریب تبیین بالا نسبت به بقیه مدل‌های این روش، به‌عنوان بهترین مدل این روش انتخاب می‌شود و برای دما، بهترین روش و مدل، نوع کریجینگ معمولی با مدل دایره‌ای (کروی) با کمترین خطای RMSE با رقم $118/4$ و دارای ضریب تبیین $0/57$ می‌باشند که به دلیل بالا بودن ضریب تبیین، نسبت به بقیه مدل‌های این روش مناسب‌ترین، شناخته شد که به‌صورت نقشه در شکل شماره ۱ و ۲ ارائه شده است.

جدول ۲- نتایج ارزیابی روش‌های درون‌یابی زمین‌آمار برای بارش

روش	مدل - تابع	MAE	MBE	ASE	RMSS	RMS	معادله خط رگرسیون
sky	دایره‌ای	۴۵۷/۶	-۷۱	۲۶۶/۳	۱۹۹	۲۵۴/۸۳	$Y = .59 X + 211.12$
	کروی	۴۶۵/۶	۱۵۰	۲۶۲/۰۳	۱۱۰۲	۲۵۴/۹۹	$Y = .58 X + 212.72$
	نمایی	۳۹۱/۷	۱۳۸	۲۶۲/۸	۱۱۰۱	۲۵۳/۵۲	$Y = .56 X + 212.06$
	گوسی	۵۶۸/۵	۱۶۷	۲۵۹/۷	۱۱۰۶	۲۵۶/۷	$Y = .60 X + 208.9$
ok	دایره‌ای	۴۴۶/۱	۱۹	۲۵۱/۱	۱۱۰۶	۲۶۶/۱۸	$Y = .23 X + 267.9$
	کروی	۳۷۷/۳	-۱۵	۲۵۱/۵۵	۱۱۰۳	۲۶۲/۹	$Y = .20 X + 280.3$
	نمایی	۴۲۶/۶	۱۳	۲۴۷/۳	۱۱۰۲	۲۶۲/۰۰۹	$Y = .17 X + 289$
	گوسی	۳۲۲/۵	-۳	۲۶۶/۳	۱۱۱۹	۲۶۹/۶	$Y = .21 X + 278$
uk	دایره‌ای	۴۵۷/۶	۱۷۱	۲۶۶/۳	۱۹۹	۲۵۴/۸	$Y = .59 X + 132.12$
	کروی	۴۶۵/۶	۱۵۰	۲۶۲/۰۳	۱۱۰۲	۲۵۴/۹۹	$Y = .58 X + 136.7$
	نمایی	۳۹۱/۷	۱۳۸	۲۶۲/۸	۱۱۰۱	۲۵۳/۵	$Y = .58 X + 137.7$
	گوسی	۵۵۸/۵	۱۶۷	۲۵۹/۷	۱۱۰۶	۲۵۶/۷	$Y = .60 X + 129.9$

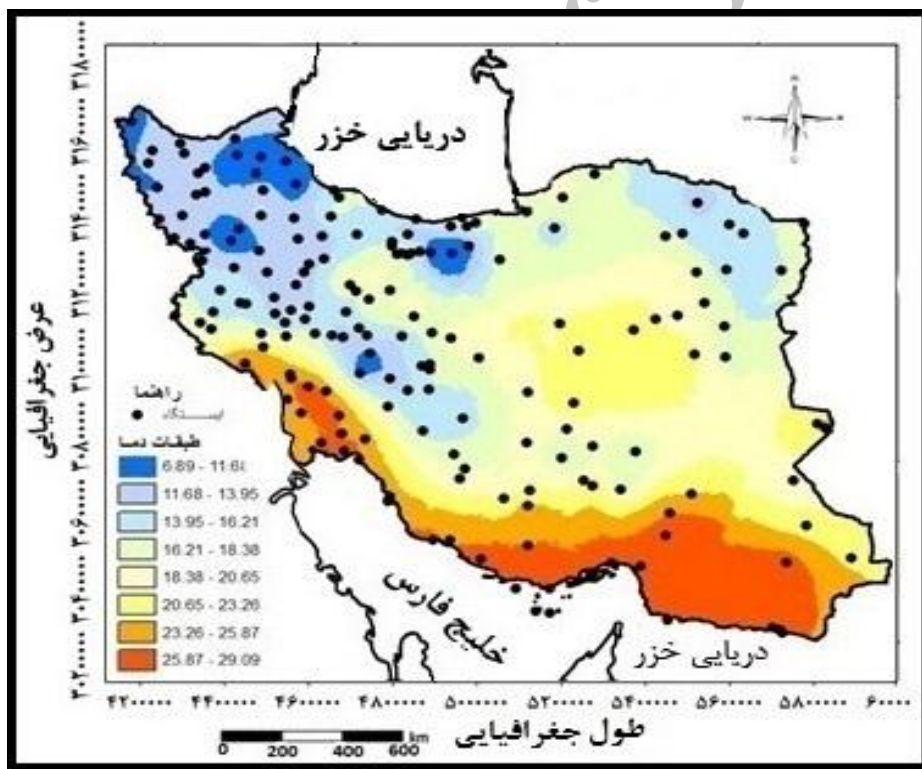
منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

1. Circular Model
2. Gaussian Model
3. Spherical model
4. Exponential model

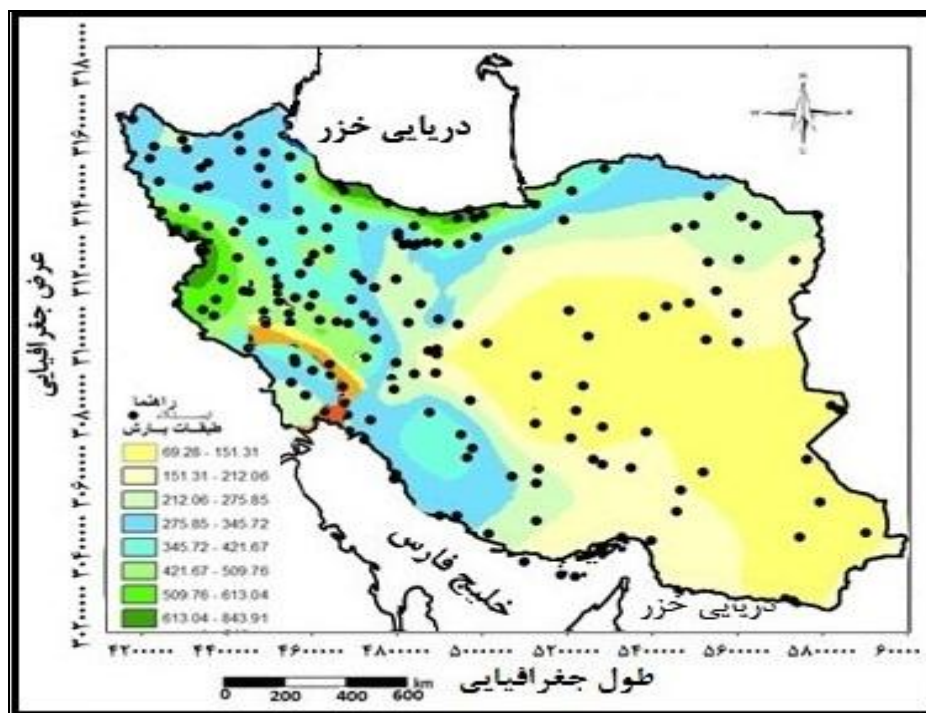
جدول ۳- نتایج ارزیابی روش‌های درون‌یابی زمین‌آمار برای دما

روش	مدل - تابع	MAE	MBE	ASE	RMSS	RMS	معادله خط رگرسیون
sk	دایره‌ای	۵/۸۳	-/۰۰۴۳	۲/۵۷	۱/۹۹	۲/۴۱	$Y = .86 X + 2.40$
	کروی	۵/۸۶	/۰۰۲۴	۲/۵۴	۱/۰۲	۲/۴۲	$Y = .86X + 2.39$
	نمایی	۵/۹۱	/۰۰۹۱	۲/۵۱	۱/۰۵	۲/۴۳	$Y = .96X + 2.38$
	گوسی	۵/۹۵	/۰۰۸۹	۳/۵۳	۱/۸۴	۲/۴۴	$Y = .87X + 2.52$
ok	دایره‌ای	۶/۰۴	-/۰۰۳۴۳	۳/۰۵	۱/۸۱	۲/۴۶	$Y = .81X + 3.27$
	کروی	۴/۹۷	-/۰۰۳۱	۲/۹۹	۱/۸۲	۱/۴۵	$Y = .72X + 3.18$
	نمایی	۵/۹۱	-/۰۱۷۵	۲/۹۳	۱/۸۳	۲/۴۳	$Y = .836X + 2.99$
	گوسی	۷/۹۶	/۰۱۷۶	۳/۱۷	۱/۸۳	۲/۶۳	$Y = .77X + 5.96$
uk	دایره‌ای	۵/۹۳	/۰۱۶	۲/۳۹	۱/۹۹	۲/۴۳	$Y = .86X + 2.40$
	کروی	۵/۹۷	/۰۲۳	۲/۵۲	۱/۰۴	۲/۴۴	$Y = .86X + 2.38$
	نمایی	۶/۹	/۰۲۹	۲/۵۱	۱/۰۶	۲/۴۴	$Y = .86X + 2.37$
	گوسی	۶/۰۸	/۰۰۶۴	۲/۵۳	۱/۰۱	۲/۴۵	$Y = .86X + 2.35$

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

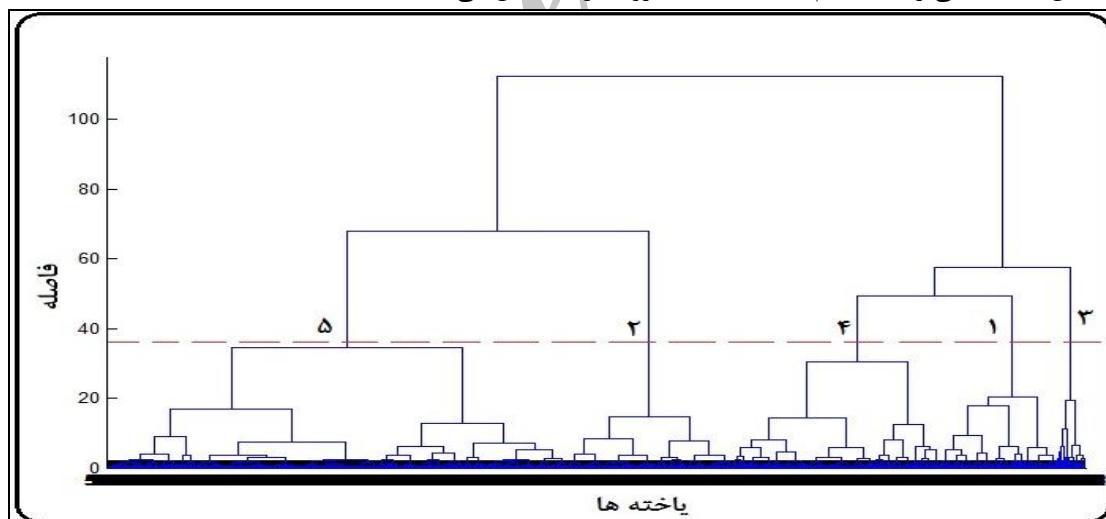

شکل ۱- تخمین سطح میانگین دمای ایران روش کریجینگ معمولی با مدل کروی

شکل ۲- تخمین سطح میانگین بارش ایران روش کریجینگ ساده با مدل نمایی

پس از تعیین بهترین روش های زمین آمار جهت تخمین دما و بارش، به منظور پهنه بندی و طبقه بندی اقلیمی از تحلیل خوشه ای استفاده شد. بر این اساس مشخص گردید که ایران از لحاظ دما و بارش به ۵ خوشه تقسیم می شود. (شکل شماره ۳). در این شکل خط مشکی رنگ ضخیم تعداد ناحیه یا گروه ها را مشخص می کند.

شکل ۳- دندروگرام حاصل از تجزیه خوشه ای به روش وارد بروی یاخته های حاصل از روش زمین آمار

*خط مشکی رنگ ضخیم تعداد ناحیه یا گروه ها را مشخص می کند.

خوشه بندی و تجزیه و تحلیل یافته ها:

خوشه ۱: (منطقه معتدل گرم): منطقه با بارش زیاد همراه با دمای زیاد متمایل به متوسط:

این بخش از منطقه ۱۱/۸ درصد از مساحت ایران که معادل ۱۹۷۳۳۸/۳۹ کیلومترمربع می باشد را تشکیل می دهد. گروه یک قسمت اعظمی از کوه های زاگرس، ارتفاعات اصفهان و قسمتی از کوه های شمال شرق کشور را تشکیل می دهد، میانگین

بارش و دما در این خوشه ۴۳۲/۴۷ و ۱۹/۸ می‌باشد. (جدول شماره ۴). ویژگی دمایی این ناحیه گذشته از ارتفاع کم، کمبود ابر و عرض جغرافیایی پایین با گسترش کم فشار گنگ مرتبط می‌باشد (مسعودیان، ۱۳۹۱: ۹۰). چولگی برای بارش و دما مثبت می‌باشد؛ و این بیانگر این است که مساحت‌های کمتر از میانگین بیشتر از مساحت‌های بالاتر از میانگین می‌باشد یا به عبارتی توزیع بارش چوله به راست می‌باشد. کشیدگی هم برای دما و هم برای بارش منفی می‌باشد که نشان از زیاد بودن داده‌های فرین در این خوشه می‌باشد.

خوشه ۲: (سرد و نیمه‌خشک): منطقه با بارش متوسط و دمای کم:

این خوشه نشان‌دهنده منطقه با بارش متوسط و دمای کم (سرد و نیمه‌خشک) می‌باشد. این خوشه بخش‌های از شمال غرب کشور، دامنه‌های جنوبی البرز، قسمت‌های از شمال شرق کشور و شمال شرقی ارتفاعات زاگرس را تشکیل می‌دهد. این پهنه دارای بارشی با میانگین ۳۷۷/۸ میلی‌متر بوده؛ ولی باید در نظر داشت که هر پیکسل در مکان به طور متوسط ۱۲۸/۳ میلی‌متر با میانگین بارش فاصله دارد. همچنین میانگین دما ۱۳/۷ درجه سانتی‌گراد می‌باشد. اما به طور متوسط هر پیکسل ۱/۷۴ درجه سانتی‌گراد از میانگین دما فاصله دارد. داده‌های بارش در این خوشه دارای چولگی مثبت بوده که نشان‌دهنده آن می‌باشند که فراوانی مساحت‌های کمتر از میانگین بیشتر بوده اما در پهنه پیکسل‌های دما دارای چولگی منفی بوده که نشانگر این مطلب بوده که مساحت‌های بالاتر از میانگین بیشتر می‌باشد (چوله به چپ). از لحاظ شکل توزیع داده‌ها، می‌توان گفت که داده‌ها در این خوشه تغییرات مکانی زیادی ندارند. در کل می‌توان گفت که این خوشه ۳۴۶۳۰۲/۲۵ کیلومترمربع از مساحت کشور (۲۱/۰۱٪) را به خود اختصاص داده است. (جدول شماره ۴).

خوشه ۳: (منطقه معتدل و مرطوب): منطقه با بارش بسیار زیاد و دمای متوسط: این خوشه شامل قسمت‌های شمالی و ارتفاعات البرز (سواحل جنوبی دریای خزر)، شمال غربی کردستان (بانه و مهاباد) و قسمت‌های جنوب غربی آذربایجان غربی (سردشت)، خرم‌آباد و شهرکرد می‌باشد. این خوشه با وجود اینکه نسبت به سایر خوشه‌های دیگر از توزیع پراکندگی بیشتری برخوردار است ولی کمترین مساحت را (۲/۸۹۳) در صد معادل ۴۷۶۹۸/۷۶ کیلومترمربع) را دارا می‌باشد. (جدول شماره ۴). در این خوشه متوسط دما و بارش به ترتیب ۱۵/۴ درجه سانتی‌گراد و ۹۷۳/۹ میلی‌متر می‌باشد اما به طور متوسط هر پیکسل مکانی دما و بارش به ترتیب ۲/۰۹ درجه سانتی‌گراد و ۲۳۳/۷۹ میلی‌متر با میانگین مکانی این خوشه فاصله دارند. چولگی برای بارش مثبت و برای دما منفی می‌باشد. داده‌های بارش در این خوشه نسبت به داده‌های دما از توزیع همگن تری برخوردارند.

خوشه ۴: (منطقه گرم خشک): منطقه‌ای با بارش کم و دمای بسیار زیاد:

این پهنه دارای بارشی با میانگین ۱۸۴/۲ میلی‌متر می‌باشد به طوری که به طور متوسط هر پیکسل ۶۵/۷۵ میلی‌متر با میانگین بارش در پهنه فاصله دارد. در پهنه میانگین ۲۶/۴ درجه سانتی‌گراد می‌باشد، ولی به طور متوسط هر پیکسل ۱/۱۸ سانتی‌گراد با میانگین دما فاصله دارد. این نواحی در مقایسه با دیگر نواحی از دامنه دمایی کمتری برخوردار است. در حقیقت این ناحیه بخش حاره‌ای ایران بشمار می‌رود و وزش گرم، کمبود ابر و جو سرشار از رطوبت از ویژگی‌های اصلی این منطقه بشمار می‌رود (مسعودیان، ۱۳۹۱: ۹۱). در داده‌های بارش چولگی مثبت می‌باشد (چوله به راست) که نشان‌دهنده این مطلب می‌باشد که مساحت یا پهنه‌های کمتر از میانگین بیشتر از پهنه‌های بالاتر از میانگین می‌باشد. ولی در داده‌های دما درست برعکس بارش می‌باشد. شکل توضیح داده‌ها در این خوشه بیانگر این است که داده‌های فرین برای هر دو عنصر بارش و دما در مکان زیاد می‌باشد. این خوشه شامل قسمت‌های جنوب غربی کشور ایلام و خوزستان، سواحل شمالی در یای عمان و خلیج فارس را در بر می‌گیرد به طوری که ۱۷/۱ درصد (معادل ۲۸۱۵۷۷/۶۴ کیلومترمربع) از مساحت کشور را در بر می‌گیرد. (جدول شماره ۴).

خوشه ۵: (منطقه بسیار گرم و خشک): منطقه با بارش بسیار کم و دمای زیاد: این پهنه دارای بارشی با میانگین ۱۳۲/۸ میلی‌متر بوده است ولی باید در نظر داشت که به طور متوسط هر پیکسل ۵۹/۴۶ میلی‌متر با میانگین فاصله دارد در این خوشه میانگین دما ۱۹/۲ درجه سانتی‌گراد بوده است (جدول شماره ۴)؛ اما باید توجه داشت که به طور متوسط هر پیکسل در مکان ۲/۱۵ درجه سانتی‌گراد با میانگین مکانی دما در این خوشه فاصله دارد. چولگی برای دما و بارش مثبت بوده است. بر عکس خوشه چهار دما و بارش از توزیع همسانی برخوردارند. این خوشه قسمت‌های مرکزی و تا حدودی شمال شرق کشور را با

مساحتی حدود ۴۷/۰۳۸ درصد (معادل ۷۷۵۲۷۷/۹۶ کیلومترمربع) را به خود اختصاص داده است، و از لحاظ وسعت بزرگترین خوشه می باشد. از این رو می توان گفت که حدود نیمی از کشور را منطقه بسیار گرم خشک تشکیل می دهد.

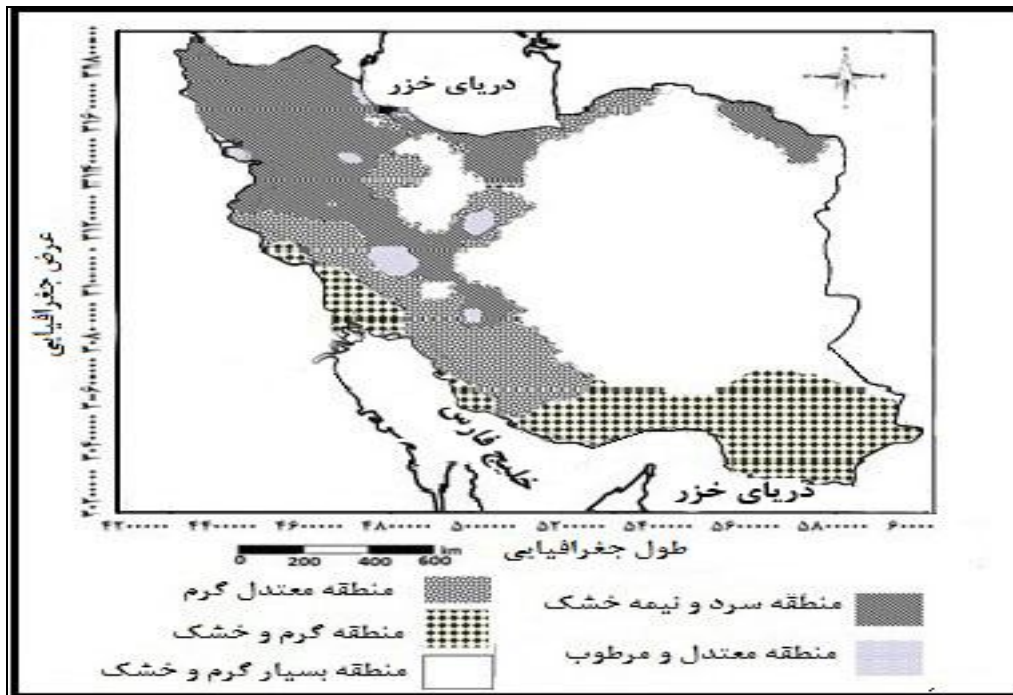
جدول ۴- بعضی از مشخصات توصیفی آماری دما و بارش برای خوشه های مختلف

دما					بارش					
منطقه بسیار گرم و خشک	منطقه گرم خشک	منطقه معتدل و مرطوب	نیمه خشک سرد و نیمه خشک	منطقه معتدل گرم	منطقه بسیار گرم و خشک	منطقه گرم خشک	منطقه معتدل و مرطوب	نیمه خشک سرد و نیمه خشک	منطقه معتدل گرم	
۱۹/۲۳	۲۶/۴۲	۱۵/۳۸	۱۳/۱۷	۱۹/۸۳	۱۳۲/۸۰	۱۸۴/۱۸	۹۷۳/۹۳	۳۷۷/۷۹	۴۳۲/۴۸	میانگین
۱۳/۷۰	۲۳/۹۱	۱۰/۱۶	۶/۱۳	۱۴/۸	۵۳/۵۰	۹۳/۱۱	۷۱۱/۶۰	۲۰۵/۶۳	۲۴۹/۶۵	مد
۲/۱۵	۱/۱۸	۲/۰۹	۱/۷۴	۲/۶۱	۵۹/۴۶	۶۵/۷۵	۲۳۳/۷۹	۱۲۸/۳۱	۱۰۶/۴۸	انحراف معیار
۱/۰۷۷	-۱/۰۸۴	-۱/۴۳۹	-۱/۵۰۸	۱/۴۲	۱/۹۶۳	۱/۶۶۵	۱/۴۳۱	۱/۰۲۸	۱/۶۰۸	چولگی
-۱/۶۶۵	-۱/۰۵۳	-۱/۱۷۳	۱/۲۴۹	-۱/۸۶۹	۱/۱۸۳	-۱/۴۳۹	۱/۶۵۱	۱/۱۵	-۱/۶۰۵	کشدگی
۱۳/۷	۲۳/۹۱	۱۰/۱۶	۶/۱۳	۱۴/۸	۵۳/۵	۹۳/۱۱	۷۱۱/۶	۲۰۵/۶۳	۲۴۹/۶۵	کمینه
۲۴/۳۶	۲۸/۶۸	۲۰/۱	۱۷/۵۶	۲۶/۱۳	۳۳۶/۳	۷۸/۳۹۲	۱۷۸۸/۶۲	۷۵۰/۲۳	۷۲۰/۱	بیشینه
۱۷/۵۱	۲۵/۴۵	۱۴/۰۴	۱۲/۰۳	۱۷/۸۰	۸۶/۰۳	۱۲۴/۱۳	۸۰۴/۱۶	۲۷۸/۶۹	۳۴۸/۱۸	اول
۱۹/۲۶	۲۶/۴۱	۱۵/۷۱	۱۳/۲۵	۱۹/۱۴	۱۱۲/۳۹	۱۷۵/۴۰	۸۸۸/۷۱	۳۳۵/۷۲	۴۰۳/۶۲	دوم
۲۰/۷۵	۲۷/۴۹	۱۶/۷۳	۱۴/۵۴	۲۲/۰۱	۱۷۱/۹۱	۲۲۱/۷۰	۱۱۰/۱۱۸	۴۵۶/۴۸	۵۰۸/۶۷	سوم
۷۷۵۲۷۷/۹۶	۲۸۱۵۷۷/۴	۴۷۶۹۸/۶	۳۴۶۳۰/۲/۵	۱۹۷۳۳۸/۹	۷۷۵۲۷۷/۹۶	۲۸۱۵۷۷/۴	۴۷۶۹۸/۶	۳۴۶۳۰/۲/۵	۱۹۷۳۳۸/۹	مساحت (کیلومتر)
۴۷/۰۸	۱۷/۰۴	۲/۸۳	۲۱/۰۱	۱۱/۹۳	۴۷/۰۸	۱۷/۰۴	۲/۸۳	۲۱/۰۱	۱۱/۹۳	مساحت (درصد)

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

نتیجه گیری:

گاهی اوقات به دلایل مختلف از جمله نبود ایستگاه های هواشناسی کافی و یا تازه تأسیس بودن ایستگاه ها اطلاعات مناسبی در مورد بارندگی و دما منطقه مطالعاتی در اختیار نبوده و از طرفی بدون چنین داده هایی امکان برنامه ریزی صحیح میسر نیست. به همین خاطر امروزه روش های مختلفی جهت درون یابی پارامترهای اقلیمی همانند بارش به کار گرفته می شوند. در این تحقیق برخی از روش های درون یابی به منظور برآورد بارندگی و دما در پهنه ایران زمین به کار گرفته شد. روش مناسب در ارزیابی روش های زمین آماری در توزیع فضایی عنصر بارش، مدل نمایی از نوع کریجینگ ساده است که در مقایسه با دیگر روش ها با توجه میزان معیارهای خطا (MAE, RMSE, MBE) و ضریب تبیین (R^2) نتایج بهتری را نشان داده است. برای دما روش کریجینگ معمولی از نوع مدل کروی انتخاب شد. پس از انتخاب بهترین روش تخمین دما و بارش در پهنه ایران زمین جهت شناسایی پهنه های همگن دما و بارش به روش تحلیل خوشه ای ماتریسی به ابعاد 118×109 ایجاد گردید. با استفاده از روش تحلیل خوشه ای ۵ ناحیه برای ایران شناسایی شد: ۱- منطقه معتدل گرم منطقه با بارش زیاد ۲- منطقه با بارش متوسط و دمای کم، ۳- منطقه معتدل و مرطوب (بارش بسیار زیاد و دمای متوسط) ۴- منطقه گرم خشک (بارش کم و دمای بسیار زیاد) ۵- منطقه بسیار گرم و خشک (بارش بسیار کم و دمای زیاد). در این بین بیشتر مساحت ایران را (۴۷/۰۳۸ درصد) مناطق بسیار گرم و خشک تشکیل می دهد. (شکل شماره ۴).

شکل ۴- نقشه طبقه‌بندی اقلیمی ایران زمین به روش تحلیل خوشه

منابع و مأخذ:

۱. آرخی، صالح، حجام، سهراب و محمد لطفی (۱۳۸۸): «کارایی روش های زمین آمار در تعیین مناطق مساعد برای کشت گندم دیم با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی استان تهران»، همایش و نمایشگاه ژئوماتیک، تهران.
۲. حسنی پاک، علی اصغر (۱۳۸۹): زمین آمار (ژئواستاتستیک)، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، تهران.
۳. حیدری، حسن و بهلول علیجانی (۱۳۸۷): «طبقه‌بندی اقلیمی ایران با استفاده از تکنیک های آماری چند متغیره»، فصلنامه پژوهش های جغرافیایی، شماره ۳۷، تهران، صص ۷۴-۵۷.
۴. خسروی، محمود و محسن آرامش (۱۳۹۱): «پهنه‌بندی اقلیمی استان مرکزی با استفاده از تحلیل عاملی و تحلیل خوشه‌ای»، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، شماره ۲، اصفهان، صص ۸۷-۱۰۰.
۵. دوستکامیان، مهدی، بیات، علی و آرزو اسدی (۱۳۹۲): «شناسایی و طبقه‌بندی عوامل مؤثر بر اقلیم جنوب و جنوب غرب ایران با تأکید بر روش‌های آماری چند متغیر»، سومین همایش بین‌المللی سمپوزیوم جغرافیا و برنامه‌ریزی آنتالیا- ترکیه ۱۳ - ۱۰ ژوئیه ۲۰۱۳.
۶. دین‌پژوه، یعقوب، فاخری فرد، احمد، مقدم واحد، محمد، جهانبخش، سعید و میرکمال میرنیا (۱۳۸۲): «انتخاب متغیرها به منظور پهنه‌بندی اقلیم بارش ایران با روش‌های چند متغیره»، مجله کشاورزی ایران، جلد ۳۴، شماره ۴، تهران، صص ۸۲۳-۸۰۹.
۷. عزیززی، قاسم و طیب رضیئی (۱۳۸۶): «منطقه بندی رژیم بارشی غرب ایران با استفاده از روش‌های تحلیل مؤلفه‌های اصلی و خوشه‌بندی»، مجله تحقیقات منابع آب ایران، سال سوم شماره ۲، تهران.
۸. عساکره، حسین (۱۳۸۷): «کاربرد روش کریجینگ در میان یابی بارش»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۲، زاهدان، صص ۴۲-۲۵.
۹. عساکره، حسین (۱۳۸۶): «تغییرات زمانی- مکانی بارش ایران طی دهه‌های اخیر»، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۰، زاهدان، صص ۱۶۴-۱۴۵.
۱۰. علیجانی، بهلول و محمدرضا کاویانی (۱۳۸۵): مبانی آب و هواشناسی ایران، انتشارات سمت، چاپ دوازدهم، تهران.

۱۱. قهروردی تالی، منیژه (۱۳۸۱): «ارزیابی درون‌یابی به روش گریجینگ»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۳، تهران، صص ۹۵-۱۰۸.
۱۲. کلانتری، محسن، قهرمانی، علی‌اکبر، خسروی، یونس و کاظم جباری (۱۳۸۸): «مدیریت و تحلیل داده‌های بزهکاری بخش مرکزی شهر تهران با استفاده از تکنیک‌های درون‌یابی و سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی»، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال چهارم، شماره چهارم، تهران، صص ۱۴۲-۱۳۰.
۱۳. گل محمدی، محمد (۱۳۸۵): «تخمین توزیع مکانی ضریب رواناب با استفاده از روشهای زمین آمار در سطح استان همدان با استفاده از GIS»، پایان نامه کارشناسی ارشد آبیاری و زهکشی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان.
۱۴. مزیدی، احمد و مرتضی خداقلی (۱۳۸۸): «پهنه‌بندی اقلیمی استان یزد با استفاده از روش‌های آماری چند متغیره، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای»، شماره ۱۳، مشهد، صص ۱۵۷-۱۳۹.
۱۵. مسعودیان، سید ابوالفضل (۱۳۸۳): «بررسی دمای ایران در نیم سده‌ی گذشته»، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۴، زاهدان، صص ۱۰۶-۸۹.
۱۶. مسعودیان، سید ابوالفضل، دارند، محمد و سکینه کارساز (۱۳۹۰): «پهنه‌بندی بارش غرب و شمال غرب ایران به روش تحلیل خوشه‌ای»، فصل‌نامه جغرافیای طبیعی، سال چهارم، شماره ۱۱، لارستان، صص ۴۴-۳۵.
17. J.L.Bravo Cabrera, E.Azpra Romero, V.Zarraluquisuch, C.Gay Garcia and Estrada Porum, (2012): Cluster analysis for validated climatology stations using precipitation in Mexico, Atmosphere, volume 25, pp.339-354.
18. Kalkstein L.s.et al. (1987): an evaluation of three clustering procedures for use in synoptic climatological classification, j climate and apple metrological, vole 26, pp. 717 – 730.
19. Kassomenos, Pavlos A, et al, (2003): On the Relation between Seasonal Synoptic Circulation Types and Spatial Air Quality Characteristics in Athens, Greece, Air and Waste Management Association, Vol. 53, pp. 309-324.
20. O.A. Tarasova, C. A. M. Brenninkmeijer, P. Jackal, A. M. Zvyagintsev and G.I.Kuznetsov, (2007): A climatology of surface ozone in the extra tropics: cluster analysis of observations and model results, Atmospheric Chemistry and Physics, volume 7, pp.6099-6117.
21. Goovaerts. P. (2000): Geostatistical approach for incorporating elevation in the spatial interpolation of rainfall: J. Hydrology. Amsterdam. 228(1-2). 113-129.
22. Lynch. S.D. (2001): Converting Point Estimates of Daily Rainfall onto a Rectangular Grid. Department of Agricultural Engineering. University of Natal. South Africa. Lynch2@aqua.ccwr.ac.za.
23. Jeffrey, S. J. Carter, J. O. Moody, K. B. and Berwick, A. R, (2001): were using spatial interpolation to construct a comprehensive archive of Australian climate data.